

10. Bogens sidste kapitel er lidt vanskeligere at placere i den almindelige sammenhæng. Det har titlen »Capital Budgeting« og handler om finansierings- og investeringsproblemer set ud fra den enkelte virksomheds synspunkt, men behandlet på en lidt anden måde end den gængse. Afsnittet kommer i det hele taget til at handle om en virksomheds langtidsproblemer: Hvor stærkt skal virksomheden udvides, hvordan skal den anbringe sin kapital, hvor meget er det tilrådeligt at låne udefra o. s. v.

Dette korte referat af indholdet i »Managerial Economics« har naturligvis ikke kunnet nævne alle de problemer, Joel Dean behandler. Forfatteren indrømmer selv, at han i valget af emner ikke så meget har søgt at give en gennemført systematisk fremstilling af driftsøkonomien, men kun har taget de emner op, som interesserer ham. Iøvrigt ikke noget dårligt kriterium. Han lægger vægten bort fra de fine, spekulative kurvefremstillinger og direkte over på problemerne, som de tager sig ud i praksis, selvom kurvetekniken følger med. Jeg er overbevist om, at det er den rigtige måde at lægge driftsøkonomien an på. Joel Deans bog kan få en til at tro på, at den teoretiske driftsøkonomi virkelig kan lære praksis noget.

Bjarke Fog.

EN STUDIE I INFLATIONENS TEORI¹⁾

Denne bog består af 10 kapitler, hvoraf det første er definatorisk, 2. og 3. kapitel analyserer den undertrykte inflation indenfor en streng periodeanalyse rammer efter svensk mønster. I de følgende 3 kapitler arbejdes der stadig med såkaldt undertrykt inflation; først opstilles en stærk simplificeret model, derefter behandles forskellige midler til fjernelse af inflationsspændingen, og i det sidste af de 3 kapitler behandles virkningerne på modellen af produktivitetsændringer. Kapitlerne VII og VIII behandler en simpel model under »åben« inflation. Forfatteren kommer herunder til opstilling af betingelserne for, hvad han kalder et system i kvasiligevægt, d. v. s. et system, hvor priser og lønninger er i stadig, men parallel bevægelse, men hvor efterspørgsel og udbud er uafhængig deraf, disse funktioner skal altså være homogene af første grad i de absolutte priser og lønninger. En matematisk appendix behandler stabilitetsbetingelserne for denne kvasi-ligevægt. I kapitel IX kommer forfatteren ind på begrebet monetær ligevægt og sammenligner dette begreb med inflationsdefinitionen i 1. kapitel. Endelig følger et kort afsnit med konklusioner.

Jeg skal nu omtale de enkelte afsnit nærmere og gøre nogle bemærkninger dertil.

Gennem hele bogen sonderer forfatteren skarpt mellem to markeder, nemlig varemarkedet og faktormarkedet, det sidstnævnte marked repræsenteres under hele fremstillingen, vistnok af simplificeringshensyn, af arbejdsmarkedet. Inflation defineres som summen af overefterspørgsel efter varer og faktorer, d. v. s. efterspørgsel udover den eksisterende mængde på varemarkedet og arbejdsmarkedet, dog under den betingelse, at overefterspørgselen på intet af disse markeder er mindre end 0. Deflation defineres analogt som underefterspørgsel. Er der overefterspørgsel på det ene af disse markeder, men underefterspørgsel på det andet, har man altså hverken inflation eller deflation. Dette er, hvad forfatteren kalder

¹⁾ Bent Hansen: *A Study in the Theory of Inflation*. George Allen & Unwin Ltd., London 1951. 262 sider.

10. Bogens sidste kapitel er lidt vanskeligere at placere i den almindelige sammenhæng. Det har titlen »Capital Budgeting« og handler om finansierings- og investeringsproblemer set ud fra den enkelte virksomheds synspunkt, men behandlet på en lidt anden måde end den gængse. Afsnittet kommer i det hele taget til at handle om en virksomheds langtidsproblemer: Hvor stærkt skal virksomheden udvides, hvordan skal den anbringe sin kapital, hvor meget er det tilrådeligt at låne udefra o. s. v.

Dette korte referat af indholdet i »Managerial Economics« har naturligvis ikke kunnet nævne alle de problemer, Joel Dean behandler. Forfatteren indrømmer selv, at han i valget af emner ikke så meget har søgt at give en gennemført systematisk fremstilling af driftsøkonomien, men kun har taget de emner op, som interesserer ham. Iøvrigt ikke noget dårligt kriterium. Han lægger vægten bort fra de fine, spekulative kurvefremstillinger og direkte over på problemerne, som de tager sig ud i praksis, selvom kurvetekniken følger med. Jeg er overbevist om, at det er den rigtige måde at lægge driftsøkonomien an på. Joel Deans bog kan få en til at tro på, at den teoretiske driftsøkonomi virkelig kan lære praksis noget.

Bjarke Fog.

EN STUDIE I INFLATIONENS TEORI¹⁾

Denne bog består af 10 kapitler, hvoraf det første er definatorisk, 2. og 3. kapitel analyserer den undertrykte inflation indenfor en streng periodeanalyserammer efter svensk mønster. I de følgende 3 kapitler arbejdes der stadig med såkaldt undertrykt inflation; først opstilles en stærk simplificeret model, derefter behandles forskellige midler til fjernelse af inflationsspændingen, og i det sidste af de 3 kapitler behandles virkningerne på modellen af produktivitetsændringer. Kapitlerne VII og VIII behandler en simpel model under »åben« inflation. Forfatteren kommer herunder til opstilling af betingelserne for, hvad han kalder et system i kvasiligevægt, d. v. s. et system, hvor priser og lønninger er i stadig, men parallel bevægelse, men hvor efterspørgsel og udbud er uafhængig deraf, disse funktioner skal altså være homogene af første grad i de absolutte priser og lønninger. En matematisk appendix behandler stabilitetsbetingelserne for denne kvasi-ligevægt. I kapitel IX kommer forfatteren ind på begrebet monetær ligevægt og sammenligner dette begreb med inflationsdefinitionen i 1. kapitel. Endelig følger et kort afsnit med konklusioner.

Jeg skal nu omtale de enkelte afsnit nærmere og gøre nogle bemærkninger dertil.

Gennem hele bogen sonderer forfatteren skarpt mellem to markeder, nemlig varemarkedet og faktormarkedet, det sidstnævnte marked repræsenteres under hele fremstillingen, vistnok af simplificeringshensyn, af arbejdsmarkedet. Inflation defineres som summen af overefterspørgsel efter varer og faktorer, d. v. s. efterspørgsel udover den eksisterende mængde på varemarkedet og arbejdsmarkedet, dog under den betingelse, at overefterspørgselen på intet af disse markeder er mindre end 0. Deflation defineres analogt som underefterspørgsel. Er der overefterspørgsel på det ene af disse markeder, men underefterspørgsel på det andet, har man altså hverken inflation eller deflation. Dette er, hvad forfatteren kalder

¹⁾ Bent Hansen: *A Study in the Theory of Inflation*. George Allen & Unwin Ltd., London 1951. 262 sider.

et åbent tilfælde, som han dog i kap. IX efter nogen diskussion ender med at betegne monetær ligevægt.

Hensigtsmæssigheden af denne definition kan bestrides. Den medfører således, at inflation kan indtræde ligesåvel ved en ændring på udbuds- som på efterspørgselssiden. Hvis man befinder sig i en tilstand af ligevægt, og der derefter indtræder et dårligt høstår eller produktionen med samme indsats af andre grunde formindskes, har man inflation, ganske som man har det, hvis der under en ligevægtstilstand sker en forøgelse af efterspørgselen. Men der er dog en afgørende forskel på de to tilfælde. I det førstnævnte tilfælde vil priserne tilpasse sig og overefterspørgselen forsvinde, medmindre der sker en stigning af den monetære efterspørgsel som følge af den realindkomstændring, som produktivitetnedgangen er identisk med. I det andet tilfælde vil prisstigningen ikke få overefterspørgselen til at forsvinde, og prisstigningen vil da fortsætte, under visse forudsætninger i det uendelige.

Det er vel altid hensigtsmæssig, når man til videnskabeligt brug vil benytte termer, der er i almindelig anvendelse, at definere dem i så nøje tilknytning til den almindelige sprogbrug som muligt. Nu er det vel rigtigt, at begrebet inflation benyttes i mange betydninger og navnlig, at det er almindeligt at bruge det synonymt med prisstigning. Da B. H.'s definition netop er identisk med prisstigning, synes han at have fulgt denne regel. Imidlertid er det vel kun tilsyneladende; for i perioder, hvor der ikke forekom andre former for prisstigning eller prisfald, end hvad der hidrørte fra tilpasningen til ændrede udbudsforhold, ville næppe nogen tale om inflation, man ville heller ikke finde på at betragte en sådan pris-tilpasning som et faretruende onde, der skal bekæmpes med ild og sværd. Der må derfor i det populære inflationsbegreb ligge noget andet og mere end blot tendens til almindelig prisstigning, og der er i hvert fald ikke for mig nogen tvivl om, at dette andet netop er, at prisstigningstendensen er af en sådan art, at den ikke fører til en ny ligevægtspris, men fortsætter, og at det er usikkert, hvor det hele ender.

Det er vel også en god regel for definitioner at bruge dem for at skelne ting fra hinanden, der i væsentlige henseender er forskellige; men hvis man med inflation blot mener prisstigning eller tendens til prisstigning, er der ingen grund til at have to udtryk, og det er da klart, at det begreb, som må vige, ikke bliver det klare udtryk prisstigning, men det stærkt uklare udtryk inflation. Det viser sig også, at B. H. kommer i vanskeligheder med sit inflationsbegreb, da han i kap. IX beskæftiger sig med begrebet monetær ligevægt. Han nærer et forståeligt ønske om at definere dette begreb korrelativt til sit inflationsbegreb. Han forkaster derfor det Davidson'ske ligevægtsbegreb, hvorefter en overefterspørgsel, der hidrører fra en produktivitetnedgang, ikke betragtes som en forstyrrelse af den monetære ligevægt, og definerer i stedet monetær ligevægt som en tilstand, hvor såvel oversom underefterspørgsel er 0 både på vare- og faktormarkedet. Altså en tilstand, hvor der efter hans definition hverken er inflation eller deflation.

Efter nærmere diskussion viser det sig imidlertid, at denne tilstand ikke kan eksistere, såfremt der forekommer ændringer i produktiviteten, hvad der praktisk talt altid gør; thi under en produktivitetstigning vil der altid opstå underefterspørgsel efter varer, altså deflation, og under en produktivitetnedgang vil der opstå overefterspørgsel, altså inflation. Ligevægt kan ikke nås ved at fjerne henholdsvis under- og overefterspørgsel med generelt efterspørgselspåvirkende midler; thi gør man dette, havner man øjeblikkelig i den modsatte grøft for det andet markeds, faktormarkedets vedkommende.

Imidlertid hævder forfatteren, at man under moderne forhold har et middel til at komme ud over dette dilemma. Indtræder der f. eks. en produktivitsnedgang, kan man hindre overefterspørgsel på varemarkedet og den deraf følgende prisstigning ved nedsættelse af skatter, som er pålagt varerne, således at varepriserne bliver uforandrede, og overefterspørgselen dermed 0. Er der ingen vareskatter, eller er de ikke så høje, at deres fjernelse fører til det ønskede resultat, må han vel mene, at resultatet må nås ved tilskud til producenterne. Omvendt skal skatter pålægges (tilskud fjernes eller nedsættes), hvis en produktivitsstigning finder sted. Subsidiene eller vareskatternes nedsættelse skal derefter finansieres ved opkrævning af direkte skatter, hvorved befolkningens disponible indtægt formindskes i samme grad som varestrømmen gennem produktivitsnedgangen.

De fleste vil nok mene, at de priser, som indgår i begrebet monetær ligevægt, er kostpriser og faktorpriser — ikke priser, som er bestemt af omlægning af beskatningen. Man får endvidere ved en sådan fremgangsmåde en anden fordeling af produktionsmidlerne, end den man ville få, hvis man lod priserne tilpasse sig de ændrede knaphedsforhold¹⁾. Forfatteren går ud fra en ensartet produktivitsnedgang for al virksomhed, en ganske uvirkelig forudsætning, idet produktivitsnedgangen altid vil variere stærkt fra virksomhed til virksomhed. Hvad enten man nu yder et ensartet tilskud til alle goder eller dækker omkostningsstigningen for hvert gode, får man en sådan afvigende fordeling. Det må vel på forhånd anses for at være lidet hensigtsmæssig at betegne en tilstand, som er tilvejebragt ved midler, der formindsker eller fjerner potentiel produktivitsstigning som monetær ligevægt.

Forfatteren synes ikke selv at være tilfreds med resultatet; thi han antyder en anden løsning. Han vender tilbage til de tidligere nævnte »åbne tilfælde«, hvor der er overefterspørgsel på det ene marked og underefterspørgsel på det andet og derfor i kraft af den valgte inflationsdefinition hverken inflation eller deflation. Videre synes han at mene, at en produktivitsændring automatisk fremkalder et sådant tilfælde. Der foreligger derfor i et sådant tilfælde hverken inflation eller deflation, og da han tillige mener, at den forstyrrelse af ligevægten, som en produktivitsændring fremkalder, er af forbigående art, idet priser og lønninger automatisk vil finde et nyt ligevægtspunkt, kan der ikke være noget urimeligt i at betegne en sådan tilstand monetær ligevægt.

Jeg er ganske enig med forfatteren i det u hensigtsmæssige i at kalde automatisk tilpasning til en ny ligevægtstilstand, som den der foreligger, når der indtræder en ændring i produktivitet, en inflationsproces, men jeg kan ikke se, at vi der har at gøre med et af de åbne tilfælde, han taler om. Lad os tænke os en produktivitsstigning: Den forøgede varemængde, som kommer frem, kan ikke afsættes til gældende priser; der er altså underefterspørgsel på varemarkedet, men der er ikke noget i systemet, der samtidig fremkalder overefterspørgsel på faktormarkedet; thi indtil prisen er faldet proportionalt med produktivitsstigningen, vil der være afsætningsvanskeligheder, hvis arbejdsstyrken holdes uforandret. Den normale reaktion må derfor være enten uforandret eller formindsket efterspørgsel efter faktorer, således at der foreligger et klart tilfælde af deflation,

¹⁾ Det er værd at anføre, at Abba P. Lerner (*The Inflationary Process, The Review of Economic Statistics, Vol. XXXI, nr. 3*) betragter det centrale i, hvad han vil kalde inflation deri, at folk derved forledes til at handle anderledes end økonomiske overvejelser ellers ville tilsige dem. Det kan måske også udtrykkes på den måde at produktionsfaktorerne p. gr. a. monetære forhold hindres i at blive optimalt anvendt.

efter B. H.'s definition, idet der enten er underefterspørgsel på begge markeder eller dog underefterspørgsel på det ene og hverken underskuds- eller overskudsefterspørgsel på det andet.

Alle disse vanskeligheder ville forfatteren være kommet ud over, hvis han havde defineret inflation (deflation) som overskudsefterspørgsel (underskudsefterspørgsel) efter faktorer; thi i så fald ville der ikke være tale om deflation i det lige nævnte tilfælde, men blot om en tilpasning af priserne til de ændrede knaphedsforhold, altså en tilstand af den art, som han finder det rimeligt at kalde monetær ligevægt. Samtidig ville man få, at monetær ligevægt er en tilstand, hvor der hverken er inflation eller deflation, hvilket synes at være et rimeligt resultat, al den stund alle er enige om, at inflation (deflation) er en monetær forstyrrelse.

2. kapitel udmærker sig derved, at det indeholder en værdifuld præcisering af den svenske periodeanalyser karakter med visse modifikationer af de sædvanlige forudsætninger samt en konsekvent gennemført anvendelse af dette system på et tilfælde af undertrykt inflation. Det er svær læsning; man skal kunne et stort antal symboler, før man kan få noget ud af fremstillingen, og de relationer, der er tale om, er i reglen ikke mere udviklede, end at man kan gennemskue sammenhængen uden brug af symboler. Her foreligger efter min mening et klart tilfælde af omvejsproduktion uden forøget udbytte.

Forfatteren forkaster den forudsætning, der sædvanlig benyttes i denne form for analyse, nemlig at alle indkøbsplaner af varer og faktorer realiseres i perioden, med den motivering, at indkøbsplaner, der går ud over den mængde, som er til rådighed i perioden, ikke kan realiseres; den inflationistiske tilstand er netop udtryk for, at den planlagte efterspørgsel overstiger den til rådighed stående mængde. I stedet for den nævnte forudsætning opererer han med sammenbrudte købsplaner.

Hovedresultatet af analysen, der fortsættes i 3. kapitel, er, at forskel mellem *ex ante* opsparing og *ex ante* investering ikke kan tages som udtryk for, om der er inflation, deflation eller ligevægt på markedet. Dette resultat kan ikke overraske nogen, der tænker nærmere over indholdet af de definitioner, den svenske skole benytter sig af.

Den totale efterspørgsel består af de planlagte indkøb til forbrug plus de planlagte indkøb til investering i begge tilfælde såvel af varer som af faktorer (arbejds-kraft). Opsparingen defineres som den forventede indkomst minus de planlagte køb til forbrug. Overskudsefterspørgselen udgøres af forskellen mellem de totale planlagte indkøb af varer og faktorer til forbrug og investering og de mængder, der er til rådighed i perioden, men om dette svarer til forskellen mellem den planlagte indkomst minus planlagt indkøb til forbrug, altså *ex ante* opsparing, beror åbenbart på indkomstforventningerne, og disse har ingen indflydelse på den mængde af varer og faktorer, der er til rådighed, og kan derfor heller ikke være bestemmende for, om der er overefterspørgsel eller ikke. Der er ikke noget i vejen for, at indkomstforventningerne kan stille sig således, at *ex ante* opsparingen kan være betydeligt større end *ex ante* investeringen, og at totalefterspørgselen til forbrug og investering dog kan være større end den mængde af varer og faktorer, der er til rådighed, således at der er en overefterspørgsel på markedet, altså inflation, medens der, hvis inflation defineres som *ex ante* investering større end *ex ante* opsparing, skulle være deflation. Den sidstnævnte situation betyder blot, enten at en del købsplaner bryder sammen, eller at indkomstforventningerne skuffes (eller en kombination af disse muligheder), hvorved differencen mellem

ex ante investering og ex ante opsparing udlignes. Omvendt kan ex ante investering være større end ex ante opsparing, og dog kan mængden af de ressourcer, der er til rådighed, overstige den planlagte efterspørgsel, altså underefterspørgsel, idet man har undervurderet indkomsten. Hvor stor betydning man skal tillægge denne opdagelse, er tvivlsomt; anvendelsen af den svenske metode er ikke særlig udbredt, og i nogle af de tilfælde, hvor man hævder at benytte den, er det kun som en tom formel.

Det forekommer mig, at den Robertson'ske periodeanalyse bedre lader sig anvende i en inflationsanalyse. Her defineres nemlig indkomst — ikke som et subjektivt fænomen, men som den foregående periodes ex post indkomst. At efterspørgselen til investering i en periode er større end opsparingen, d. v. s. forskellen mellem periodens forbrugsefterspørgsel og den foregående periodes ex post indkomst, må åbenbart betyde en overefterspørgsel i sammenligning med foregående periode, og hvis der var ligevægt på markederne i denne periode, må der nu være inflation, der, hvis man fastholder, at priserne ikke ændres i perioden, og at der ikke må ske lagerændringer, må give sig udslag i sammenbrudte købsplaner. B. H. nævner imidlertid overhovedet ikke Robertson i denne forbindelse.

Der kan også være grund til at nævne forfatterens diskussion af begrebet overskudskøbekraft eller inflationsgab. B. H. hævder, at man derved udelukkende har beskæftiget sig med overskudsefterspørgselen efter varer og tjenesteydelser til forbrug og investering, men ganske har negligeret overskudsefterspørgselen efter faktorer; undertiden udtrykker han sig på den måde, at man ikke *explicite* har taget hensyn til dette marked, men at dette først gøres af ham.

Jeg kan ikke være enig med ham heri. Hvad man gør overalt, hvor man søger at danne sig et skøn over inflationspresset, er at finde frem til, hvor stor totalefterspørgselen pr. tidsenhed, f. eks. pr. år, efter faktorer (arbejdskraft) til betjening af forbruget og investeringen vil være i relation til udbudet af arbejdskraft. Det er derfor, forekommer det mig, lige omvendt af, hvad B. H. mener, varemarkedet man ser bort fra, idet man ræsonerer, at efterspørgselen efter varer blot er en indirekte efterspørgsel efter faktorer til at producere disse varer. Denne betragtning er naturlig, når man som disse forskere arbejder med rater på tiden i en kontinuert proces. Under denne forudsætning, der synes mig naturlig, vil en ordre for varer, hvis lagerændringer ikke tilsigtes, kontinuert transformere sig til ordrer for faktorer. Det er kun, når man som B. H. arbejder med perioder, adskilt ved et jerntæppe, at der bliver mening i at adskille disse markeder. Når således Samuelson definerer inflationsgab som forskellen mellem investerings- efterspørgselen og opsparingen under fuld beskæftigelse, er det tydeligt, at der er en overefterspørgsel efter arbejdskraft, der er tale om, og forfatteren citerer selv (s. 67 n. og 68 ø.) Ingvar Ohlsson fra det svenske konjunkturinstitut, hvor det udtrykkeligt siges, at det er overefterspørgselen på arbejdsmarkedet, der undersøges.

I de følgende kapitler går forfatteren over til at betragte nogle strukturrelationer. Forudsætningerne er offentlig fastsatte priser og lønninger og fri konkurrence, ovenikøbet »perfekt«. Diskussionen foregår på basis af omstående figur 1. Prisen A_1p_0 ligger altså fast set fra hver enkelt producents og forbrugers synspunkt. Forfatteren tegner en totalefterspørgselskurve efter varer DD, der skærer prislinjen til højre for den maksimalt mulige produktion Q_1 . Der er altså overefterspørgsel på varemarkedet. Endvidere tegner han en totalkurve for det planlagte udbud $A_2B_2C_1$; den angiver grænseomkostningerne mc, og da han yderligere tænker sig alle

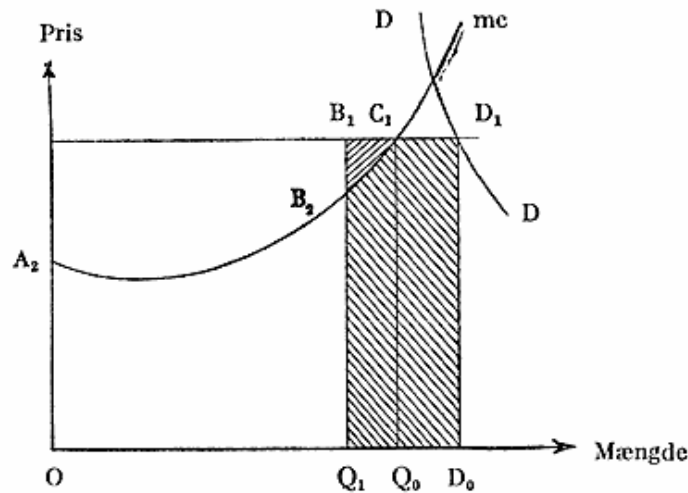

Fig. 1.

virksomheder integreret i een stor virksomhed, siger han, at kurven angiver udgiften til arbejdskraft, idet den integrerede virksomhed ikke har andre omkostninger end arbejdsløn. Efterspørgselen efter arbejdskraft kan da findes ved at dividere arealet under kurven til den ordinat, hvor grænseomkostningskurven skærer prislinsen, med arbejdslønnen. Da dette punkt C_1 på figuren ligger til højre for den maksimale produktion B_1 , er der altså også overefterspørgsel efter arbejdskraft; der er m. a. o. inflation af den undertrykte type.

Jeg kan nu ikke se andet end, at denne figur eller model er fuld af selvmodsigelser, og det kan vel ikke andet end svække dens brugbarhed til at belyse noget problem — for at sige det mildt. Når alle priser og lønninger er fastlagt, må der vel være rationering både af varer og af arbejdskraft. Hvorledes kan da den planlagte efterspørgsel efter varer overstige rationeringsmængden, d. v. s. den mulige produktion? Når der kun er een virksomhed, og når til og med arbejdskraften er rationeret, hvorledes kan da den planlagte efterspørgsel efter arbejdskraft overstige den eksisterende mængde arbejdskraft? Hvorledes kan det falde myndighederne ind at fastsætte en maksimalpris, der er væsentlig højere end omkostningerne ved den maksimale produktion?

Ud fra denne kurve giver forfatteren sig nu til at studere, hvad der sker, når maksimalprisen ændres.

Han kommer til det resultat, at efterspørgselkurvens hældning, når lønnen ligger fast, er en funktion af prisen, idet ændringer i prisen påvirker indkomstfordelingen. Man får da en række efterspørgselskurver af forskellig form og hældning, alt efter hvad man antager om konsumkvoten for de to grupper: arbejdere og foretagere. Mens man på forhånd skulle tro, at det altid ville være muligt at fjerne overefterspørgselen på varemarkedet gennem prisforhøjelse, viser de behandlede eksempler, at det særdeles vel kan tænkes, at overefterspørgselen forøges gennem en prisforhøjelse; thi ganske vist antager han, at arbejderne, der under en prisforhøjelse afgiver indkomst til foretagerne, har en højere konsumkvote end de sidstnævnte, men da den forventede totalindkomst stiger mere end værdien af den faktiske produktion, der jo er begrænset af, at produktionskapaciteten er fuldt udnyttet, kan stigningen i foretagernes forventede indkomst, der bestemmer deres forbrugsdispositioner, være så stærk, at den mere end opvejer faldet i den gennemsnitlige forbrugskvote.

Bortset fra den kritik, jeg allerede har rettet mod hele modellen, er det urimeligt at diskutere virkningen af en prisstigning, når der allerede er overefterspørg-

sel efter arbejdskraft ved det gældende prisniveau, da ingen myndighed i et sådant tilfælde vil finde på at sætte prisen op. Yderligere er det urimeligt at antage, at foretagerne, der fra periode til periode bliver skuffet i deres indkomstforventninger, vedblivende skulle nære disse og til og med lade dem stige mere end den indkomstforskydning, som prisforhøjelsen forårsager. Af disse grunde kan jeg ikke tillægge modellen nogen betydning til opklaring af økonomiske sammenhænge og derfor heller ikke den brug, forfatteren gør af modellen i den resterende del af kapitlet.

Det anførte gælder også det følgende kapitel, hvor forfatteren på basis af den samme model diskuterer det vigtige problem, fjernelsen af overskudsefterspørgselen. Når jeg alligevel omtaler dette kapitel, er det, fordi metodens svaghed med henblik på løsningen af praktiske opgaver her træder tydeligt frem.

På figuren s. 116, der meget ligner den her gengivne fig., tænker forfatteren sig overefterspørgselen på varemarkedet fjernet gennem opkrævningen af en indkomstskat, der fører til en forskydning af efterspørgselskurven, således at efterspørgselen med den gældende maksimalpris bliver lig den producerede (og udbudte) mængde Q_1 . B. H. hævder nu, at denne forskydning af efterspørgselskurven lader den planlagte produktion og overefterspørgselen efter arbejdskraft ganske urørt, idet den hidtidige produktion stadig kan sælges til den gældende maksimalpris. Jeg har tidligere gjort opmærksom på, at under de gældende forudsætninger: integreret foretagende, rationering af arbejdskraft, vil der ikke være nogen overefterspørgsel.

Hvis vi nu ser bort fra hele den tidligere kritik af den indre logik i den opstillede model og går ind på spøgen, så betyder denne påstand, at vi indbydes til at forudsætte, at forskydningen i efterspørgselen fra D_0 til Q_1 (jfr. fig. 1) ikke har nogen indflydelse på foretagendernes ordrebestand, eller at dette forhold er uden betydning for produktionsdispositionerne. Forfatteren synes selv at være kommet i tvivl herom, jvfr. bemærkninger s. 122 og 123, mens han ganske vist senere i anden forbindelse hævder, at den planlagte produktion er »completely« uberørt af forskydningen. Hvis den tidligere forventede indkomst hos foretagerne imidlertid har påvirket den oprindelige efterspørgselskurve og foretagernes forventede indkomst efter opkrævningen af skatten på grund af den formindskede ordretilgang går ned, forskydes efterspørgselskurven yderligere til venstre, således at den skærer prislinjen til venstre for B_1 (jvfr. fig. 1 ovenfor) med det resultat, at maksimalprisen ikke kan holde. Om kurven derved forskydes, således at den skærer i B_2 , hvorved der bliver ligevægt både på vare- og faktormarked, kan ikke på forhånd siges. Den simpleste måde at fjerne overefterspørgselen eller inflationsgabet synes imidlertid at være at nedsætte maksimalprisen, således at den bliver lig grænseomkostningerne ved fuld beskæftigelse og derefter ved beskatning fjerne den overefterspørgsel på varemarkedet, som derved måtte fremkomme. Det er i det hele uforklarligt, hvorfor myndighederne nogensinde har fundet på at sætte prisen højere.

Jeg skal nu yderligere gøre et par bemærkninger om kapitlets underafsnit B og C. Det første af disse afsnit handler om noget, forfatteren kalder »the red policy«. Den består i, at man fastsætter priserne, og lader lønnen være fri. Også i dette tilfælde bliver det galt med den indre logik i den figur (s. 131), hvorved dette illustreres. Nu kan vi ganske vist forestille os konkurrence på arbejdsmarkedet, idet vi ikke behøver at gå ud fra, at der er rationering af arbejdskraft, siden lønnen kan bevæge sig frit, men hvis vi stadig bibeholder forudsætningen om

et integreret foretagende, vil der jo ikke være en sådan konkurrence om arbejdskraften alligevel. Og slipper vi forudsætningen om et eneste foretagende, kan grænseomkostningerne ikke indeholde arbejdsløn alene, men må tillige omfatte indkøb, således at foretagernes overefterspørgsel nu ikke længere repræsenterer faktorer alene. Lad os imidlertid atter se bort fra denne vanskelighed.

Det er nu klart, at når lønnen er fri, kan der ikke ret længe bestå nogen overefterspørgsel efter arbejdskraft, idet lønnen vil tilpasse sig, men hvorledes går det med tilstanden på varemarkedet? B. H. hævder, at foretagernes indkomstforventninger vil synke med mere end den forøgede lønsum, idet prisen nu er lig grænseomkostningerne ved det maksimale udbud, og forventningen om at kunne gennemføre en større produktion dermed bortfaldet. Da den totale forventede indkomst således er gået ned samtidig med, at der er sket en forskydning i indkomstfordelingen, kan det ikke på forhånd afgøres, om overefterspørgselen på varemarkedet vil forøges eller formindskes. Men, siger B. H., da overefterspørgselen på faktormarkedet er formindsket, er inflationspresset *ex definitione* også formindsket, jvfr. s. 11, hvor definitionen findes.

Denne konklusion viser kun, synes det mig, det u hensigtsmæssige i hans definition. Jeg har tidligere gjort opmærksom på, at når arbejdskraften er rationeret, som den nødvendigvis må være, hvis lønnen rigorøst er fastlagt af myndighederne, kan indkomstforventningerne ikke overstige den faktiske indkomst, og det er da givet, at overefterspørgselen på varemarkedet vil stige, hvis lønnen gives fri, og det har da ingen mening at sige, at inflationspresset er formindsket; thi hvis man også gav priserne fri, ville der i næste periode påny opstå overefterspørgsel i begge markeder.

Forøvrigt forstår jeg ikke, hvorfor forfatteren kalder dette en »rød« politik. Hvad der er tale om, er jo i virkeligheden det samme som at sætte maksimalpriserne ned, så de bliver lig med grænseomkostningerne ved den maksimalt mulige produktion. Noget sådant ville jeg kalde sund fornuft, og det er ikke min erfaring, at det er den slags, man sædvanlig betegner med ordet »rød politik«.

I afsnit C behandler B. H. noget, han kalder den »liberale« politik. Denne skulle bestå i, at man fastlagde lønnen, men lod priserne være fri, og det i en situation, hvor der var overefterspørgsel på varemarkedet. En sådan politik har aldrig været ført og så vidt mig bekendt heller aldrig foreslået; om nogen andre end forfatteren har haft fantasi til at forestille sig en sådan politik kan være tvivlsomt. Det ville i hvert fald ikke være menneskeligt muligt at gennemføre den, idet ingen maksimalprisordning ville kunne modstå det pres, der ville opstå på arbejdsmarkedet. Der er derfor ingen grund til at gå nærmere ind på forfatterens betragtninger over dette tilfælde. Hvad man undertiden har set foreslået, er, at pengelønnen sættes under kontrol, og at efterspørgselen på markedet for varer og tjenesteydelser gennem indirekte virkende midler som finans- og kreditpolitik reguleres således, at priserne på varer og tjenesteydelser i et frit marked i forbindelse med rentefoden ikke giver anledning til overefterspørgsel efter arbejdskraft. Hvad den nævnte politik tager sigte på er m. a. o. at hindre sådanne lønændringer, som ikke skyldes efterspørgselsforholdene, »spontane« lønstigninger, ville forfatteren kalde dem; jeg kalder dem »autonome«, fordi de sker i kraft af menneskelig beslutning, medens de andre lønstigninger ikke er resultat af sådanne viljeshandlinger.

Kapitel VI handler om produktivitetsændringer under undertrykt inflation. Det drejer sig om, hvorledes det påvirker inflationspresset, om man tillader produk-

tivitetsændringer at give sig udslag i prisændringer eller fastholder prisen uanset disse ændringer. Det tilfælde, forfatteren særlig beskæftiger sig med, er et fald i produktiviteten. Han kommer til det resultat, at inflationspresset mindskes, hvis man fastholder prisen. Ræsonnementerne er principielt de samme som i afsnittet om den »røde« politik: Sættes prisen ikke op, mindskes overefterspørgselen på arbejdsmarkedet, og da totalindtægten (ex ante) synker, er der mulighed for, at overefterspørgselen på varemarkedet også synker. Jeg har allerede gendrevet dette argument og skal ikke gentage det. Forfatterens konklusion, som han (idet han sætter den i udråbstegn), synes at betragte som epokegørende, at et fald i produktiviteten frembyder en gunstig omstændighed ved inflationsbekæmpelsen, stemmer næppe med nogens erfaring og er også helt urimelig. Hvad forfatteren fornuftigvis kan mene med denne bemærkning er, at hvis maksimalpriserne er højere end nødvendig til produktionens opretholdelse, får man overefterspørgsel efter arbejdskraft. Kommer der nu et produktivitetsfald, og man undlader at ændre maksimalpriserne, formindskes denne overefterspørgsel automatisk, kan evt. føre til underefterspørgsel, nemlig hvis produktivitetsfaldet overstiger forskellen mellem pris og grænseomkostninger før ændringen, men ganske det samme kunne nås ved at sætte maksimalprisen ned uden produktivitsændring, og man behøver derfor ikke at ønske sig fattigdom for at bekæmpe inflationen; fattigdommen vil snarest virke lige omvendt.

Efter i de fem foregående kapitler at have beskæftiget sig med såkaldt undertrykt inflation, behandler forf. i kapitlerne VII og VIII en tilstand, hvor man ikke bestræber sig for ved pris- eller lønkontrol at hæmme eller undertrykke inflationen; i reglen taler man i dette tilfælde om »åben« inflation.

Forfatteren konstruerer en model, hvori han lader såvel efterspørgsel som planlagt udbud (begge pr. tidsenhed) være funktioner, nemlig henholdsvis D_0 og Q_0 jvfr. fig. 17 (s. 161) af forholdet mellem pris og løn, p/w , mens prisstigningen dp/dt er en funktion af forskellen mellem den efterspurgte mængde og den maksimalt mulige produktion, $D_0 \div Q_1$; på samme måde er lønstigningshastigheden dw/dt en funktion af forskellen mellem den planlagte produktion og den maksimale produktion, $Q_0 \div Q_1$, begge ved alternative højder af forholdet p/w . Vi ser altså, at B. H. her i disse kapitler har opgivet den svenske metode med de skarpt afgrænsede perioder og er gået over til den, som det forekommer mig, langt mere frugtbare metode at betragte hastigheder på tiden. Forfatteren påviser nu, at forholdet p/w har en ligevægtsværdi $(p/w)^0$, idet en fjernelse fra denne værdi gennem ydre påvirkninger vil udløse kræfter, der genopretter dette forhold. Stigningshastigheden for p og w ved denne værdi af forholdet p/w bestemmes som nævnt af overefterspørgselen efter varer og arbejdskraft ved denne værdi. Det vil altså sige, at under en åben inflation vil priser og lønninger stige i samme grad, således at reallønnen er uforandret. For den som ikke så at sige umiddelbart kan indse dette, er det åbenbart en vigtig erkendelse.

Deraf kan man imidlertid ikke udlede, at arbejderne hverken har fordel eller ulempe af en sådan inflation; thi efter B. H.'s fremstilling ligger ligevægtsværdien for p/w højere ved inflation end ved en statisk ligevægt ved fuld beskæftigelse, og da produktionen er uforandret i de to tilfælde, må arbejderne være dårligere stillet, hvortil så kommer den mulige uheldige virkning, inflationen har på produktiviteten.

Dette vigtige resultat beror naturligvis på virkelighedsværdien af de funktioner, forfatteren opstiller.

Det er vanskeligt at forestille sig, hvorledes p/w ved indtrædende overeften-

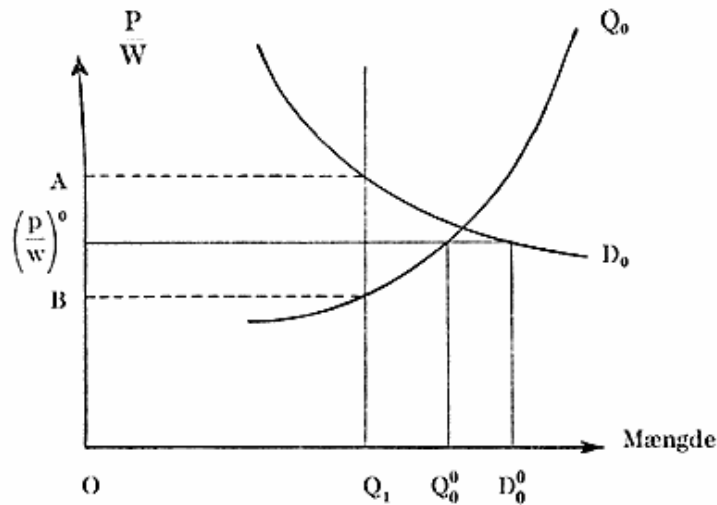

Fig. 2.

spørgsel kan hæve sig mere end infinitesimalt over niveauet ved statisk ligevægt under fuld beskæftigelse; det må forudsætte rationering (uorganiseret) både for varer og arbejdskraft, og er således mod forudsætningen om åben inflation. Overefterspørgselen synes at måtte udtømme sig i en lavineagtig, men parallel stigning i såvel priser som lønninger. Når man ikke eller dog sjældent ser en sådan lavineagtig udvikling, må grunden formodentlig være, at hverken efterspørgselen efter varer eller arbejdskraft er en funktion udelukkende af p/w , men tillige af henholdsvis p og w . Pris- og lønstigningshastigheden bestemmes af, hvor stærkt retarderende afhængigheden af de absolutte priser og lønninger virker, og forskydningen i niveauet for p/w afhænger af forholdet mellem den retarderende virkning for henholdsvis efterspørgsel efter varer og arbejdskraft, således at niveauforskydningen er mindre, jo mere hensynet til de absolutte priser overstiger hensynet til de absolutte lønninger.

Det bør dog bemærkes, at det nævnte funktionsforhold lige så vel kan være af accelererende art, således som vi har oplevet det ved de forskellige hyperinflationer vi har eksempler på.

En anden vigtig ting, som B. H. mener at kunne fastslå, er, at arbejderne kan opnå en gennemsnitlig højere realløn ved automatisk regulering efter pristal. På reguleringstidspunktet hæves lønnen, og p/w falder; i løbet af perioden inden næste regulering etableres ganske vist det oprindelige forhold mellem p og w , men det er let at se, at gennemsnittet for dette forhold og dermed reallønnen kommer til at ligge højere end uden en sådan regulering.

Det kan næppe tilrådes i praksis at bygge sin politik på denne teori. Vi må huske, at der er tale om åben inflation og fuld beskæftigelse. Teoriens rigtighed måtte forudsætte et permanent mindre forbrug hos foretagerne, større totalforbrug på bekostning af investeringen, eller sammenbrudte købsplaner hos forbrugerne, men dette sidste er vel i strid med begrebet åben inflation. Det ses heller ikke, hvorfor de foretagere, som fastsætter prisen, ikke ved reguleringsterminerne skulle sætte prisen op proportionalt med lønnen. Hvor dette ikke er muligt enten på grund af konkurrence med udlandet, eller hvor producenterne ikke fastsætter prisen, vil pristilpasningen enten komme via efterspørgselen eller stigning i vekselkursene, idet der jo, hvis prisen ikke sættes op med samme procent som lønnen, vil være underskud på betalingsbalancens løbende poster. Det er vanskeligt i virkeligheden at finde noget eksempel på »ideel« åben inflation, men så vidt man

kan tro det materiale, der foreligger, er der heller ikke noget, der tyder på, at sådanne lønforhøjelser fører til nævneværdige ændringer i p/w .

Også i tilfældet åben inflation undersøger B.H. betingelsen for fjernelse af inflationspresset. Han kommer til det resultat, at en fjernelse af overefterspørgselen på varemarkedet vel fører til en sænkning af ligevægtsværdien for p/w , men ikke fjerner overefterspørgselen efter faktorer. Skal dette nås, må der (gennem beskatning eller på anden måde) skabes underefterspørgsel efter varer, således at efterspørgselskurven skærer udbudskurven ved den maksimale produktion, hvorefter overefterspørgselen på begge markeder er 0.

Det forekommer mig her tydeligere end noget andet sted i bogen, at overefterspørgselen efter faktorer er bestemt af overefterspørgselen efter varer, idet denne sidste fremkalder en prisforhøjelse, der gør det fordelagtigt at efterspørge mere arbejdskraft til udvidelse af produktionen. Jeg finder derfor, at den betragtning, som det svenske konjunkturinstitut og mange andre anlægger, nemlig at vil man fjerne inflationspresset, gælder det at bestemme den af overefterspørgselen efter varer (med given rentefod) afledte overefterspørgsel efter faktorer og at reducere efterspørgselen i en sådan udstrækning, at dette sker, er rigtig. Det er m. a. o. kun, når man gennem periodeanalysen opretholder et jerntæppe mellem perioderne, at de to markeder har en selvstændig eksistens.

Derfor kan jeg heller ikke tiltræde den opfattelse, forfatteren fremsætter i slutningskapitlet, at fejlen ved den hidtidige analyse af inflationsfænomenet hovedsageligt har været, at man har betragtet efterspørgselen efter varer som en efterspørgsel efter de faktorer, der udkræves til deres produktion; jeg finder tværtimod, at dette er en langt mere frugtbar betragtningsmåde end den, B.H. anvender.

Når jeg nu til afslutning skal give en vurdering af dette arbejde, bliver det følgende.

Det drejer sig om en forfatter med en mere end almindelig analytisk evne. Den væsentlige værdi af hans værk består i det indblik, det giver i den svenske metodes brugbarhed, når den anvendes med rigoristisk konsekvens på et konkret problem. Derimod tror jeg ikke, praksis vil hente megen hjælp fra dette arbejde, og jeg tror heller ikke, det vil vise sig frugtbart som udgangspunkt for empiriske undersøgelser af værdi for forståelse af inflationsfænomenet og pengevæsenets regulering. Jeg må dog tage det forbehold, at jeg kun har ofret 3—4 mdr. på en gennemstudering af bogen, og at der er den mulighed, at jeg ikke er kommet tilbunds i forfatterens tankegang, således at en yderligere granskning kan give et mere positivt resultat. At gøre denne indsats må jeg imidlertid overlade til andre.

Det ringe personlige udbytte, jeg har fået af studiet af bogen, hindrer dog ikke, at jeg nærer beundring for forfatterens intelligens og omhyggelige analyse.

Jørgen Pedersen.

OM OBJEKTIVITET

I et forord til Robert Fuglsangs lille bog: »Befolkningsudvikling og Befolkningspolitik i Sovjetunionen« skrev jeg følgende: »Iøvrigt har det været forfatterens princip at holde fremstillingen fri for formodninger eller følelsesmæssige tilkendegivelser, og denne bestræbelse er -- forekommer det mig -- lykkedes fuldt ud.«